

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Bakalářská práce

**VÝZNAM POHŘBU A SLAVENÍ PAMÁTKY
ZESNULÝCH V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI**

Vedoucí práce: ThLic. Michaela Vlčková, Th.D.

Autor práce: Šárka Hromádková, DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3.

2018

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

14. března 2018

.....
Šárka Hromádková, DiS.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní ThLic. Michaele Vlčkové Th.D., za cenné rady, odborné vedení a připomínky při zpracování této práce.

Obsah

ÚVOD	5
1. POHŘEBNÍ RITUÁLY, RITUÁLY A ZVYKY SPOJENÉ S PAMÁTKOU ZESNULÝCH.....	7
1.1 Rituály.....	7
1.2 Přejížděcí rituály.....	8
1.3 Pohřební rituály.....	9
1.4 Rituály a zvyky spojené s památkou zesnulých.....	10
1.5 Slavení památky zesnulých.....	11
2. HISTORIE A VÝVOJ POHŘBÍVÁNÍ	13
2.1 Nakládání s tělem.....	13
2.2 Průběh pohřbu v české lidové kultuře	13
2.3 Proměna pohřbívání v moderní společnosti.....	15
2.4 Proměny sekulárních pohřebních obřadů ve 20. století.....	16
3. POHŘEB A PAMÁTKA ZESNULÝCH V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI.....	18
3.1 Pomníčky u silnic	18
3.2 Zelený pohřeb.....	19
3.3 Les vzpomínek	19
3.4 Rozptylové loučky.....	20
3.6 Typy pohřebních obřadů v současnosti.....	21
4. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	24
4.1 Cíl sociálního šetření, technika a metoda sběru dat, vzorek respondentů	24
4.2 Realizace výzkumu	24
4.3 Popis vzorku respondentů	25
4.4 Prezentace výsledků výzkumu.....	27
SHRNUTÍ.....	33
ZÁVĚR	35
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	37
SEZNAM PŘÍLOH.....	40
ABSTRAKT	44
ABSTRACT.....	45

ÚVOD

Život každého z nás provázejí mezní situace, se kterými si musíme poradit, i když jsou pro nás těžké. Jednou z takovýchto situací je právě pohřeb a ztráta blízkého člověka. Jak uvádí Murphy: „*Všechny životní okamžiky v nás zanechávají stopy, ale smrt největší ze všech.*“¹ Proto cílem mé práce je zjistit, jaký význam lidé připisují pohřebním obřadům, rituálům a zvykům spojeným s uctěním památky zesnulých.

Práci jsem koncipovala do čtyř kapitol. V úvodní kapitole jsem vymezila základní pojmy, které souvisejí s mojí prací a myslím si, že je nezbytné, abych je objasnila. Jedná se o pojem rituál, kde uvádím původ slova a zmiňuji různé jeho definice. Dále vycházím z poznatků Arnolda Van Gennepa, když definuji pojem přechodový rituál.

První kapitola se zabývá pohřebními rituály a zvyky, které jsou spojené s památkou zesnulých. Nastínila jsem péči o hrob, a především se věnuji památce zesnulých, kde uvádím původ tohoto svátku, který pochází z pohanské kultury od Keltů a nazývá se Samhain. Uvádím jeho souvislost s Halloweenem a mexickou oslavou mrtvých neboli Día de los Muertos (Dnem zemřelých).

Druhá kapitola je historickým pohledem na pohřbívání. Jak je známo, ve všech kulturách, je kult smrti a všechny národy svým vlastním způsobem nakládají s tělem zemřelého. Uvádím příklad pohřbu v české lidové kultuře podle knihy A. Navrátilové *Narození a smrt v české lidové kultuře*, a i to, jak se proměnily sekulární pohřební obřady ve 20. století, kdy se do popředí dostává kremace. Touto tematikou se velmi podrobně zabývá O. Nešporová ve své knize *O smrti a pohřbívání*, ze které jsem čerpala.

Třetí kapitola mé práce pohřeb a památka zesnulých v současné společnosti, přibližuje podobu dnešních pohřbů. Zabývám se zde i novými trendy v pohřbívání, které nejsou ještě příliš známé. Je to například Les vzpomínek či rozptylové loučky. Tyto možnosti souvisejí s ekologickým pohřbíváním, které má být šetrné k přírodě.

Závěrečnou kapitolu mé práce tvoří dotazníkové šetření, které celou práci doplňuje. Zajímala jsem se zde o to, jakou hodnotu dnes lidé přikládají rituálům spojeným s pohřbíváním a smrtí. Jakou důležitost vidí v návštěvách hřbitova a údržbě hrobu.

Ve své práci jsem čerpala z odborné literatury a internetových zdrojů. Z tištěných zdrojů bych ráda zmínila tyto publikace: knihu Olgy Nešporové *O smrti a pohřbívání*, která se tematikou smrti a pohřbívání zabývá velmi podrobně, Alexandry Navrátilové

¹ MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 190.

Narození a smrt v české lidové kultuře, která velmi hezky popisuje tradice a lidovou kulturu, knihu Valburgy Vavřincové *Abeceda Dušiček a Halloweenu*. Dále jsem čerpala i z těchto knih: M. Jandovská *Upravujeme hroby*, A. Van Gennep a jeho slavná kniha o *Přechodových rituálech*, z knihy od D. Stejskala a J. Šejvly *Pohřbívání a hřbitovy* a z knihy *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*, kterou napsali L. Ondračka, L. Kropáček a T. Halík.

1. Pohřební rituály, rituály a zvyky spojené s památkou zesnulých

1.1 Rituály

Slovo rituál pochází z latinského slova ritus, vyjadřující zvyklost, která se projevuje v řeči, gestech a v jednání. Toto slovo označuje úkony, které mají svá pravidla a jsou realizované v určitém pořadí.²

Také první popisy rituálu z 20. století hovoří o rituálu jako o projevu společenského uctívání sebe sama a dále se zdůrazňují integrující funkci rituálu ve společnosti. Antropologie rozpracovala velké množství teorií o tom, co je rituál a jak působí. Považuje je za nositele ideologie, která poskytuje velmi silné emoční prožitky, lidé mají možnost přemýšlet o svém postavení ve společnosti. Rituál je tedy syntézou mnoha úrovní společenské reality: symbolické a sociální, individuální a kolektivní. Jak uvádí Eriksen, rituály většinou úzce souvisejí i s existenciálními otázkami, kde upravují vztah mezi pozemským a nadpřirozeným světem.³

Během rituálu se manipuluje se symboly, předměty, které zvyšují samotný účinek rituálu. Rituály tedy zdaleka nejsou pouhým druhotným projevem náboženského chování, jsou pro lidský život a celou společnost zásadní. Nejednou byly v našich dějinách použity k ovládnutí, rozvracení či stabilizaci skupin.⁴

Oldřich Matoušek definuje rituál jako: „*kolektivní obřad, jehož prostřednictvím lidé původně komunikovali se zásvětními silami a zajišťovali si jejich přízeň*“. Dnes nám rituály pomáhají v náročných životních situacích a krizích. Většinou je to spojeno s nějakou změnou, něčím bolestným, s čím se člověk musí náhle vyrovnat, a proto se uchyluje k rituálům.⁵

Dále pak Davies definuje rituál takto: „*Rituál, jakožto sdílená forma vzorového jednání, se soustředí na významné společenské hodnoty a umožňuje vyjádřit, jak určitý národ vnímá svět a sebe sama.*“⁶

Rituály mohou mít základ v náboženských představách či symbolických světech, je proto velmi důležité, aby samotní aktéři věřili ve skutečnost těchto světů či na nějaký druh posmrtného života. V určitý systém představ o nadpřirozeném světě, o životě

² Srov. KUNZE, P., SALAMANDER, C. *Malé děti potřebují rituály*, s. 11.

³ Srov. ERIKSEN T.H. *Sociální a kulturní antropologie*, s. 262-263.

⁴ Srov. BOWIE F. *Antropologie náboženství*, s. 177-178.

⁵ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. vyd., s. 175.

⁶ DAVIES D., J. *Stručné dějiny smrti*, s. 55.

po smrti. Jinak tyto rituály postrádají svůj význam a smysl.⁷ Rituály dříve řídily celý lidský život proto lze nalézt rituální chování u všech lidí v různých životních situacích. Byly také považovány za most k hlubším duševním vrstvám, které sami svým vědomím neumíme ovládnout.⁸

Pro všechny rituály je společné to, že probíhají podle jasně daných pravidel, která zůstala neměnná.⁹ I přesto se rituály v průběhu dějin mnohokrát proměnily, aby zcela nezanikly. Také úzce souvisejí s tradicemi, které se na mnoha místech dochovaly dodnes. Rituál užívá a prohlubuje symboly, které jsou v dané kultuře a pro společnost významné.¹⁰

1.2 Přejchodové rituály

Studiem rituálů, a především rituálů přechodových, se zabýval Arnold Van Gennep. Který je dále dělí na rituály odluky, pomezí a sloučení. Gennep přikládá důležitý význam rituálu jak pro jedince, tak pro společnost, jelikož rituál považuje za významný doprovod mezi různými fázemi a situacemi v lidském životě.¹¹

Mezní životní situací se myslí situace, během níž dochází k zásadní změně v lidském životě. Lidský život provázejí změny, situace, jež můžeme nazvat mezní. Tyto změny vytvářejí pomyslné mezníky v různých fázích našeho života a úzce se pojí s rituály. Ve všech kulturách se tyto rituály konají a mají vyjadřovat změnu sociálního statusu a překonání určité životní krize související s životními přechody.¹² Pro jednotlivce jsou přechodové rituály důležité, protože se podílejí na vývoji jeho osobnosti, podporují vědomí sounáležitosti s okolím a upravují sociální role.¹³

Fiona Bowie se odkazuje na teorie A.V. Gennepa, podle něhož má přechodový rituál tři fáze, které naznačují přechod: oddělení/odloučení, přechod/pomezí a opětovné začlenění. V první fázi dochází k odloučení od předchozího stavu, k tomu slouží rituály oddělení. Druhou fází charakterizuje zmatek, nerovnováha a jedinec neví, kam patří. V poslední fázi opětovného začlenění je jedinec přijat zpět do společnosti a začleňuje se. Každý rituál přechodu má své vlastní specifické aspekty, které s ním nemusejí přímo

⁷ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 102-104.

⁸ Srov. KAUFMANN-HUBER, G. *Děti potřebují rituály*, s. 9-11.

⁹ Tamtéž, s. 9-11.

¹⁰ Srov. VLČKOVÁ, M. *Žehnání matky*, s. 168.

¹¹ Srov. GENNEP A. *Přejchodové rituály*, s. 19, s. 136-151.

¹² Srov. VLČKOVÁ, M. *Žehnání matky*, s. 164.

¹³ Srov. KARLOVÁ J. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*, s. 126-127.

souviset. I s pohřbem souvisí symbolické oddělení, které má zesnulému zaručit možnost bezpečného přechodu na onen svět a jeho duše našla klidu.¹⁴

„Klíčovým pojmem celé teorie přechodových rituálů je pojem pomezí, který v životě člověka představuje moment konkrétního přechodu z jedné životní situace do druhé.“¹⁵ Období pomezí stojí vždy mimo obyčejný čas a prostor. Je to nejistota a rozpad řádu, člověk se nachází v jakési zemi nikoho.¹⁶

1.3 Pohřební rituály

Pohřební rituály vyznačují důležitý přechodový rituál v životě každého člověka. Posmrtné obřady provázející tělo mrtvého do jeho pohřbení, a především i pozůstalé v době truchlení. Byly většinou mnohem propracovanější a měly několik částí, jejímž závěrem bylo uložení ostatků zemřelého do hrobu. I když se během let změnilo mnohé, na vykonávání pohřebních rituálů jejich význam zůstává stejný, protože mají vždy usnadnit přechod zemřelého na „onen svět“.¹⁷

Při pohřebním obřadu se nejčastěji setkáme právě s odlučovacími rituály. Právě těmito rituály se zesnulý přijímá do světa zemřelých. Pohřební rituály zahrnují všechny tři podkategorie, které rozlišil Van Gennep.¹⁸

Podoba pohřebních rituálů je velmi rozdílná a závisí na typech společnosti. U malých společností je smrt součástí celé skupiny, protože právě ona smrt narušila její celistvost. Díky pohřebnímu rituálu, který vykonají společně, se opět potvrdí a obnoví integrita skupiny. Je však nutné vzít v potaz, že rituály a s nimi spojené emoce se mohou výrazně lišit v závislosti na tom, kdo právě zemřel a jak zemřel. I rozdílný způsob pohřbívání nám může mnohé říci, malé děti byly pohřbívány naprosto odlišným způsobem, a to z důvodu, že se tolik nezapojovaly do chodu skupiny. Jako tomu bylo i v křesťanské tradici, kdy byla možnost pochování na svatém místě odepřena sebevrahům, zločincům, tak právě i nepokřtěným dětem. Těm bylo vyhrazeno odlehlé místo u zdi bez náležitých náboženských obřadů. V dnešní společnosti je pohřeb dítěte chápán rovnocenně.¹⁹

Rituály mají tedy základ v náboženských představách a symbolických světech, je proto velmi důležité, aby samotní aktéři věřili ve skutečnost těchto světů či na nějaký

¹⁴ Srov. BOWIE, F. *Antropologie náboženství*, s. 156-160.

¹⁵ VLČKOVÁ, M. *Žehnání matky*, s. 145.

¹⁶ Srov. KELLER, J. *Nejistota a důvěra*, s. 131-133.

¹⁷ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 106-110.

¹⁸ Srov. GENNEP, A. *Přechodové rituály*, s. 136-151.

¹⁹ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 106-110.

druh posmrtného života, jinak tyto rituály postrádají svůj význam a smysl. Náboženské pohřební rituály se opírají o představu posmrtné existence, naopak nenáboženské rituály kladou důraz na samotnou osobnost zesnulého, tedy jeho život.²⁰

Pohřeb a rituály s ním spojené můžeme podle J. Alana nazvat situací v níž člověk, který je mrtev, vlastně umírá podruhé. Umírá prý pro ostatní, kteří hodnotí jeho život, bilancují, odmítají se smířit s koncem a prožívají hluboký smutek nad ztrátou blízké osoby. Po smrti se vytvoří sociální jev památky na zesnulého, místo pro uctívání jeho památky.²¹

1.4 Rituály a zvyky spojené s památkou zesnulých

1.4.1 Péče o hrob

Péči o hrob je vyjadřována určitá pocta zesnulému. Rozdělením společnosti a hektickou dobou se i péče o hroby mění, zachovaly se některé tradice a zvyky, které jsou znatelné hlavně při Dušičkách. V současném shonu ubývá i čas, který naši předkové věnovali pravidelné péči o hroby. Většinou jen starší lidé bydlící poblíž místa, kde leží zesulí, si mohou dovolit časté návštěvy a s nimi spojenou péči o hrob.²² Návštěvu hřbitova lze vnímat i jako společenskou událost a příležitost k setkání.²³

Přestože se v dnešní společnosti péče o hroby změnila, zachovaly se některé tradice, které jsou nejvíce patrné o svátcích, jako jsou Dušičky, Vánoce, Velikonoce apod.²⁴

Mezi další možnost návštěvy hrobu patří den narození, úmrtí, svátek, výročí svatby nebo jen tak když chceme navštívit místo a vzpomenout si na člověka, kterého jsme měli rádi a chybí nám. V současné době nabízí i mnoho firem údržbu hrobu a s ním spojenou péči za nemalý poplatek. Zajišťují jednorázovou nebo dlouhodobou údržbu, úprava hrobu, hrobky či jen pietního místa. Na hrob umístí květiny, věnce nebo i jiné předměty dle přání.

²⁰ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 102-104.

²¹ Srov. ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*, s. 404.

²² Srov. JANDOVSÁ, M. *Upravujeme hroby*, s. 17.

²³ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v lidové kultuře*, s. 326, s. 340.

²⁴ Srov. JANDOVSÁ, M. *Upravujeme hroby*, s. 17-18.

1.5 Slavení památky zesnulých

Slavení památky zesnulých je ustáleno na první dva listopadové dny, tedy 1.11. je svátek Všech svatých a 2.11. je Památka zesnulých lidově spíše Dušičky. Ovšem historie vzniku těchto dnů je velmi dlouhá. Svátek Všech svatých zavedl papež Bonifác VI. roku 610, ale původně se slavil 13. května. Zmínky o slavení svátku 1. listopadu jsou až z poloviny 8. století, kdy se termín pomalu rozšířil po Evropě. K ustálení data pomohlo i pohanské dělení roku, který se řídil počátkem léta a zimy. Proto je v roce 1549 vyhlášen Tridentským koncilem za centrální svátek. Z toho plynula povinnost kněze slavit tento svátek na své farnosti. Tento svátek je zasvěcen těm, kteří svými skutky dosáhli blaženosti, jsou příkladem víry a věrnosti Kristu. Na podnět opata z řádu sv. Benedikta vzniká v roce 998 svátek Památky zesnulých, který se velice rychle rozšiřuje. Vzájemná návaznost obou těchto svátků vede k tomu, že jsou většinou vnímány jako celek, oba se spojují se vzpomínkou na zemřelé.²⁵

Rituály a obyčeje konané v tyto dny plynuly z přesvědčení, že duše zemřelých se v noci vracejí ke svým blízkým. V tento večer rodiny vzpomínaly na své zesulé a modlily se za ně. Ochranná a očištná moc ohně se v jisté podobě zachovala i dodnes. Svíčky a jejich plamen jsou považovány za symbol života, proto jsou na Dušičky zapalovány svíce jako památka a ochrana zemřelých.²⁶ Za dušičky se svítí na hrobu i doma, aby duše našla ve tmě cestu domů. Během dušičkové noci je celá noční krajina rozzářena.²⁷

Ve starých pohanských kulturách, především u Keltů, byl 1. listopad spojen se začátkem nového roku a významným svátkem Samhain.²⁸ Býval to nejdůležitější svátek v keltském světě. Svátek Samhain byl v předkřesťanské době slaven jako slavnost ukončení sklizně, rozloučení s létem a příprava na nastávající zimu. Keltové věřili, že v tuto noc se otevírá říše mrtvých a duše v doprovodu vládce podsvětí boha Anwinna přicházejí na zem mezi živé. Tento bůh se měl údajně živit krví živých, a proto se jej lidé snažili zmást maskami a převleky.²⁹

Na tuto tradici volně navazuje americký Halloween, který vychází z tradic svátku Samhain, kdy se o poslední říjnové noci prostřednictvím převleků připomíná tenká hranice mezi světem živých a mrtvých. Tento svátek se většinou slaví v anglosaských

²⁵ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v lidové kultuře*, s. 326, s. 330-332.

²⁶ Tamtéž, s. 326, s. 332.

²⁷ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, s. 230.

²⁸ Tamtéž, s. 227.

²⁹ Srov. VAVŘINCOVÁ, V. *Abeceda Dušiček a Halloweenu*, s. 4.

zemích. Nezkrácený název Halloweenu je *All Hallow Even*, který doslovně znamená předvečer Slavnosti Všech svatých. Mezi symboly Halloweenu patří dýně, kostýmy, masky a strašidelná výzdoba. Tradičními barvami jsou černá, fialová a oranžová. Dnes je americký Halloween především zábava a strašení. Anglosaský svět si neumí představit tento svátek bez vykoledovaných bonbonů a čokolády.³⁰

Latinskoamerickou obdobou těchto již výše zmíněných svátků je mexická oslava mrtvých neboli Día de los Muertos (Den zemřelých). Řadí se mezi nejdůležitější oslavy roku a trvají několik dnů. I v této zemi lidé věří, že se v tyto dny vrací duše zemřelých do světa živých. Mexičané věří, že se svět mrtvých nijak neliší od světa živých, a proto se na tuto návštěvu náležitě připravují. Zdobí své domy, obchody, kupují svíce a sladkosti. Nechybí ani oltář s fotografií zesnulého, který je uctíván. Rodiny navštěvují hroby zesnulých a přinášejí na ně předměty, které měl zesnulý během svého života rád.³¹

³⁰ Srov. VAVŘINCOVÁ, V. *Abeceda Dušiček a Halloweenu*, s. 4-10.

³¹ Tamtéž, s. 12-13.

2. Historie a vývoj pohřbívání

Pohřební obřady se skládaly z modliteb, rituálů, žehnání a začínaly už v domě zesnulého, pokud se odtud vynášela rakev a následně pokračovaly buď v kostele, kde se sloužila mše. Nakonec se tělo uložilo do hrobu. Katolická církev dlouho upřednostňovala tradiční pohřeb do země. Nyní už také připouští pohřeb žehem a pohřební obřady konané v obřadních síních krematorií.³²

2.1 Nakládání s tělem

Úcta k mrtvému tělu ztělesňuje úctu k rodinné tradici a s respektem k osobnosti druhého člověka. Po smrti člověka zůstane tělo, a s ním je nutné nějakým způsobem naložit. Každý kulturní národ nějakým způsobem pohřbíval a pohřbívá své mrtvé, přestože je způsob a význam pohřbu rozmanitý. Každý z nás má určitou představu o pietním zacházení s mrtvým tělem.³³ V některých kulturách nebyl zesnulý považován za skutečně mrtvého, dokud se jeho tělo nerozložilo.³⁴ Touha odstranit mrtvé tělo ze světa živých patří mezi nejzákladnější instinkty člověka a každá kultura má své specifické způsoby, jak nakládá s tělem. V průběhu dějin na našem území se nakládání s tělem zemřelého příliš nezměnilo, stále zůstávají dva základní způsoby pohřbívání, ukládání do země a kremace.³⁵

Zásadní proměnou pohřebního rituálu byl přechod od spalování mrtvých na hranici k pohřbívání do země. Spalování bylo vlastní všem indoevropským národům. Tato změna nabývala své síly postupně od 5. – 9. století pravděpodobně pod vlivem křesťanství.³⁶

2.2 Průběh pohřbu v české lidové kultuře

Takto popisuje průběh tradičního pohřbu v české lidové kultuře A. Navrátilová. Lidové představy o smrti jsou především založeny na archaické víře v duši. Podle těchto tvrzení sídlí duše člověka za jeho života v těle a po jeho smrti opouští tělo. Duše je vlastně něco nesmrtelného, duše vstupuje do našeho těla narozením a odchází smrtí. Mnoho pověr se točí kolem pohřbu, kdy se všichni pozůstalí snažili zamezit návratu duše zemřelého zpět

³² Srov. ONDRAČKA, L., a kol. *Smrt a umírání v náboženských tradicích společnosti*, s. 77-78.

³³ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 414-414.

³⁴ Srov. KERRIGAN, M. *Historie smrti*, s. 10.

³⁵ Srov. DAVIES, D., J. *Stručné dějiny smrti*, s. 54-55.

³⁶ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 265.

do domu, z této doby známe i mnoho pověrečných praktik, aby duše a zlé síly nemohly škodit.³⁷

Jsou dochovány i tradice, že se naopak duše zemřelého starala o hospodářství a pomáhala novému hospodáři. Proto bylo nutné oznámit smrt hospodáře dobytku, včelám někdy i stromům a studni. Oznamoval to vždy nový hospodář, aby žalem neumřely.³⁸

Před otevřenou rakví, která byla většinou v komoře či síni domu proběhlo poslední rozloučení s mrtvím. Společnou modlitbou se všichni rozloučili s mrtvím a poté se na rakev přibilo víko, což prováděl většinou kněz, který i rakev vykropil, která se následně odnášela z domu.

Lidé se obávali návratu nebožtíka, a tak činili různé úkony, aby tomu předešli. Nejčastěji se obraceli stoličky, lavice vzhůru nohama či je dokonce odnášeli ven pod okap a vnesli je zpět do světnice až po třech dnech. Otvírání či zavírání všech oken a dveří, přemísťování nábytku, předmětů patřilo k běžným praktikám, to vše mělo zmást duši zemřelého a znesnadnit mu návrat. Provedli také očistu domu po návratu z pohřbu od zlé a nečisté moci zemřelého pomocí svěcené vody, kadidla, odvaru z černobýlu a omývali všechn nábytek. Domov byl místem, kam člověk patřil po celou dobu svého života, a proto mu tedy po smrti bylo zabraňováno se vracet.³⁹ Doprovázení zemřelého na jeho poslední cestě a samotný pohřební rituál měl jasně danou strukturu. Pohřební průvod vedl ministrant s křížem jakožto symbol posláním člověka, obětování a lásky, vzkříšení a vykoupení, za ním šly děti, následovali muži a hudba. Teprve až po nich šel samotný kněz se zpěváky a nosiči rakve. Téměř poslední šla rodina a ostatní účastníci průvodu. Společným znakem všech zúčastněných byl smuteční oděv bílé barvy. Černou barvu jako smuteční symbol přijali na vesnicích až v 19. století. Také se tradovalo, že potkání smutečního průvodu přináší neštěstí a smrt. Proto průvod ani nechodil přes pole, aby ho nezasáhla ničivá síla zemřelého. Průvod se po umrlčí cestě v doprovodu smutečních písní a zvonů pomalu ubíral na hřbitov. Během této cesty se doporučovalo, aby lidé šli těsně vedle sebe a nevzdalovali se, nesměli se zastavit či dokonce ohlédnout zpět, neboť by někdo z nich brzy zemřel. Lidé se obávali zlých sil pohřebního průvodu, proto někdy nosili i hořící svíce, které je měly ochránit. Průvod

³⁷ Srov. NAHODIL, O.; ROBEK, A. *České lidové pověry*, s. 94-109.

³⁸ Tamtéž, s. 94-109.

³⁹ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 225-229.

byl i místem k posuzování záměrů pozůstalých, tradovalo se, že podle toho, jak daleko kráčela vdova za rakví, lidé usuzovali, za jak dlouho se znovu provdá.⁴⁰

Rakev s nebožtíkem nesli muži z rodiny na marách, jen výjimečně se vozila na voze, který táhli koně povětšinou černí, bílí jen pokud zemřel svobodný člověk. Doprovod zemřelého na jeho poslední cestě byl projevem úcty.⁴¹

Kněz vykropil hrob, do kterého byla potom spuštěna rakev. Tento akt byl velmi emotivní, neboť to byla chvíle posledního rozloučení. Proto slzy nesměly upadnout na hrobové jámy, také stín některého z přítomných nesměl být přihozen hlínou, neboť by do roka zemřel. Známe je i to, že pokud se hýbou provazy, po nichž je rakev spouštěna do hrobu, má někdo z rodiny zemřít.⁴²

Po spuštění rakve do hrobu, vhození hlíny, pohřební obřad skončil. Někdo z rodiny všem účastníkům poděkoval a pozval je na smuteční hostinu k nim do domu. Smuteční hostinou se uctívala památka zesnulého. Čestným hostem na smuteční hostině býval i kněz. Mnohdy nechyběla ani muzika. Charakter pohřební hostiny býval různý, záleželo i na sociálním postavení zemřelého. Avšak na žádné hostině nesměl chybět chléb. Bochníky chleba se nosily i přímo na hřbitov, kde jej rozkrájeli chudým a hrobaři.⁴³

Účast rodiny a blízkých příbuzných na pohřbu se považuje za morální povinnost. Pohřeb byl i je dodnes příležitostí k setkání příbuzných a známých. Proto nepřijít na pohřeb příbuznému se dodnes pokládá za neuctivé. O umírajícím a mrtvém se proto hovoří jen v dobrém, aby se nerušil jeho klid.⁴⁴

2.3 Proměna pohřbívání v moderní společnosti

Díky křesťanství se začalo považovat uložení těla do země za standartní způsob pohřbívání. Křesťanství především zavedlo to, že se pohřebiště přenesla blíže k městům. Začínají i vznikat kostelní hřbitovy a ve 12. století velmi přibývá venkovských kostelů a s nimi souvisejících hřbitovů. Proto se převážně do konce 19. století pohřbívalo výhradně do hrobů vykovaných v zemi. Podle zákona musel tělo mrtvého prohlédnout lékař. Bylo uzákoněno, že bez ohledacího listu nesmí kněz tělo pohřbít. Pohřeb tedy

⁴⁰ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 230-232.

⁴¹ Tamtéž, s. 233-234.

⁴² Tamtéž, s. 238-241.

⁴³ Tamtéž, s. 238-241.

⁴⁴ Tamtéž, s. 234.

následoval nejdříve za dva dny od smrti. Protože mezi lidmi panovaly obavy o pohřbení zaživa apod. Tělo bylo uloženo ve jiném pokoji nebo v umrlčí komoře na hřbitově.⁴⁵

Následný tradiční pohřeb proběhl za doprovodu náboženského obřadu a pozůstalých při ukládání těla do hrobu. Následovala smuteční hostina. Pohřeb tedy potvrzoval status mrtvého ve společnosti, proto se jednotlivé pohřby lišily. Některé byly okázalejší s bohatší výzdobou a jiné střídme.⁴⁶

Začátkem 20. století přichází do popředí pohřbívání kremace. Termín kremace je z latinského slova *cremare* a znamená spalovat. Užívalo se mnoho různých názvů od spalování mrtvol přes žeh, až nakonec se ustálil termín kremace. Kremace tedy byla oficiálně povolena v roce 1919. Tyto pohřební obřady se snažily odlišit od církevních pohřbů. Byly tedy mnohem kratší a většinou se provedly na jednom místě, tudíž vypadl smuteční průvod. V obřadní síni samotného krematoria se provedl obřad a nechyběl hudební doprovod, kde mohla zaznít oblíbená píseň zesnulého. Následoval pohřební proslov, kde se mluvilo především o životě. I když se krematoria snažila realizovat všechny obřady stejně bez rozdílu a sociálního postavení. Po obřadu následovala jako vždy smuteční hostina. Zpopelněné ostatky byly uloženy do urny a následně uloženy na kterémkoliv hřbitově či urnovém háji nebo v domácnosti pozůstalých.⁴⁷

2.4 Proměny sekulárních pohřebních obřadů ve 20. století

První období začíná koncem 19. století. Souvisí s prokremačním hnutím, které na našem území působilo. Avšak kremace byly oficiálně povoleny až po vzniku Československého státu (1919). Obřad probíhal v obřadní síni krematoria, kde na vyvýšeném pietním místě byla vystavena rakev a pozůstalí se symbolicky loučili se zesnulým. Pohřební obřad byl nazýván „úmrtní slavností“ aby se odlišil od náboženského obřadu, který byl považován za smutný a ponurý. Proslov pronášel buď blízký zesnulého nebo zástupce spolku Krematoria. V proslovu zazněly úvahy o životě a smrti, smrt se nebrala jako definitivní konec života. Proto se v proslovu kladl důraz činy, které zesnulý vykonal a jejichž prostřednictvím je tady s námi stále.⁴⁸

Druhé období sekulárních obřadů je propojené s komunistickým režimem (1948–1989). Ten se snažil oslabit vliv náboženství a církve ve společnosti. Vlivem komunismu došlo k velkému nárůstu kremací. Obřady v této době byly především

⁴⁵ Srov. NEŠPOROVÁ., O. *Století proměn v pohřbívání*, s. 186-188.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž, s. 188-191.

⁴⁸ Srov. NEŠPOROVÁ., O. *Obřady loučení se zesnulými*, s. 59.

funkční, prostřednictvím proslovu se plnila funkce sociální a především výchovná. Jejich obsah byl upraven, aby vyhovoval politickým záměrům komunistického režimu. Řečníkem byl zástupce pracovního kolektivu. Proto se v proslovu kladl důraz na pracovní výsledky a činy zesnulého, které vykonal pro budoucí generace. Úvahy o posmrtné existenci se nepřipouštěly, smrt byla brána jako konec.⁴⁹

Po roce 1989 nastalo třetí období, které trvá až dodnes. Lze tedy říci, že nárůst sekulárních pohřebních obřadů se zastavil až po politickém převratu v roce 1989. Následně dochází k novému trendu v pohřbívání, kterým je pohřbívání bez obřadu. Se kterým se stále častěji setkáváme i dnes.⁵⁰

⁴⁹ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *Obřady loučení se zesnulými*, s. 59-60.

⁵⁰ Tamtéž, s. 60-62.

3. Pohřeb a památka zesnulých v současné společnosti

V této kapitole se zajímám o nové trendy v pohřbívání, které se v České republice pomalu objevují a získávají si i své místo. Zmiňuji utváření pomníčků u silnic, které vznikají přímo na místech nehody. Věnuji se i zeleným pohřbům a přírodnímu hřbitovu, který je od roku 2015 v Praze a nalezneme tam Les vzpomínek. Také zde přibližuji podobu dnešních pohřebních obřadů.

3.1 Pomníčky u silnic

Právě pomníčky u silnic většinou obětmi dopravních nehod patří mezi nové zvyky a představy o ritualizovaném chování, které nacházíme v dnešní postmoderní společnosti. Kříž či jen kamenný náhrobek označuje místo tragické nehody, povětšinou ho vytvoří pozůstalí. Tato tradice vznikla teprve v 90. letech 20. století.⁵¹

V minulosti, a především ve středověku, se označovalo místo náhle či tragické smrti křížem nebo křížovým kamenem, aby se na mrtvé nezapomnělo. Zejména na našem území nalézáme u cest mnoho votivních oratorií, jako jsou boží muka a polní kříže. Ty se stavěly na místech smrtelných nehod nebo naopak na místech, kde byl život zachráněn jako vyjádření díky. Později se vytvářely památníky na místech bitev a následně pomníky obětmi první a druhé světové války. Pomníčky u silnic jsou vyjádřením smutku a ztraceného života mnohdy mladého člověka. Proto můžeme říci, že tyto pomníčky mají blízko k pomníkům obětmi války a zbytečně vyhasnutým životům. I když považujeme pomníčky u silnic a umístování materiálních objektů na místo tragické nehody za nový zvyk. Vlastně to připomíná starší zvyky a tradice, jejichž určitá forma tu byla již dávno. Avšak na rozdíl od křesťanských oratorií nejsou pomníčky u silnic vyjádřením díky ani kajícínosti. Vyjadřují smutek a kritizují současný stav věci neboli náhlou ztrátu života blízkého.⁵²

Přestože jsou v České republice tyto „stavby“ pomníčků nezákonné, stát nijak nereguluje velikost, vzhled a naštěstí nejsou pomníčky ani nijak odstraňovány či likvidovány. Důraz se klade na pietu místa. Pro pozůstalé má toto místo velký význam i přesto, že v něm nejsou ostatky dané osoby. Proto vznik těchto pomníčků odpovídá potřebám současné společnosti a jejich tvorba může být považovaná za nový způsob truchlení. Prostřednictvím pomníčků je i připomenuta památka zesnulých.⁵³

⁵¹ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 263.

⁵² Tamtéž, s. 263-266.

⁵³ Tamtéž, s. 268, s. 277-279.

3.2 Zelený pohřeb

Jako další příklad nových zvyků, přístupů k památce zesnulých a pohřbívání uvádím zelený pohřeb.

Zejména ve vyspělých zemích jsou dnes trendem tzv. zelené pohřby neboli pohřbívání s ohledem na přírodu. Trend zelených neboli ekologický pohřbů patří mezi nové fenomény, které vznikly v 90. letech ve Velké Británii. Je pro ně typické vysazování živých stromů na hrobech jako památníků, tím vznikají památeční lesy. Například v německém Friedwaldu se ukládají zpopelněné ostatky ke kořenům vzrostlých stromů. Tím se zachová přírodní vzhled místa, který nijak nenaruší ráz krajiny. Případně jej doplní drobná cedulka se jménem. Přírodní pohřebnictví nabývá rychle na oblibě, vidíme zde změnu postoje společnosti ke smrti, která ji nyní vnímá jako přirozenou součást života. Proto ekologické pohřebnictví dovoluje, aby se lidské tělo vrátilo do země a s ním vznikl život pro další strom.⁵⁴

V České republice není možné naplnit většinu znaků zeleného pohřbívání, protože pohřebnictví se řídí zákonem č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve kterém je napsáno, že pohřbívání je možné pouze na veřejných a neveřejných pohřebištích, které mohou provozovat pouze obce a registrované církve. Veřejným pohřebišťem je prostor určený k pohřbení lidských pozůstatků nebo uložení lidských ostatků v podobě míst pro hroby nebo úložiště uren či rozptylové či vysypové louky.⁵⁵

I když je v České republice přírodní pohřbívání výrazně omezené, začíná se pomalu prosazovat a v Praze již můžeme najít první přírodní hřbitov, o kterém se více zmiňují v následující kapitole.

3.3 Les vzpomínek

První český přírodní hřbitov najdeme v Praze v Ďáblicích, kde se 2. června 2015 slavnostně otevřel. Popel se zde ukládá ke kořenům památečních stromů, které se zde nacházejí. Les vzpomínek vznikl jako součást hřbitova v pražských Ďáblicích. Za unikátním projektem stojí Správa pražských hřbitovů a nezisková organizace

⁵⁴ Srov. KOVÁŘ, Jan, Martina PEŘINKOVÁ a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Hřbitov jako veřejný prostor*, s. 52-53.

⁵⁵ Portál veřejné správy [on-line]. [cit. 2017-12-3]. Dostupné na [www: http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=51516&fulltext=&nr=256~2F2001&part=&name=&rpp=15](http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=51516&fulltext=&nr=256~2F2001&part=&name=&rpp=15)

Ke kořenům. Inspiraci pro Les vzpomínek našli jeho zakladatelé v zahraničí zejména ve Velké Británii a Německu.⁵⁶

Navíc Les vzpomínek podporuje vnímání smrti jako přirozené součásti života a pomáhají pozůstalým zvládnout zármutek. V lese si lidé mohou vybrat památeční strom již během svého života a pronajmout si pod ním místo pro uložení popela. Ukládání ostatků je možné v biologicky rozložitelných urnách z papíru nebo vsypem do jamky přímo ke kořenům stromu. Jména zesnulých jsou na dřevěných cedulkách na kmenech stromů. Prostředí lesa má svůj specifický ráz. Vzpomínkový rituál se může uskutečnit pod širým nebem či pod korunami stromů. Samotný pohřební obřad je odlišný od běžných obřadů konaných v krematoriích, obřadních síních, je víceméně v režii pozůstalých a dle jejich přání nebo dle přání zesnulého. Pro obřady zde mají specifické místo tzv. Místo setkávání pod velkými vzrostlými duby, kde se nachází i pískovcový útvar ve tvaru skořápky, na jehož vodní hladinu je možné pokládat plovoucí svíčky. Na nikoho se zde nespěchá, pozůstalí mají čas na poslední rozloučení dle svých potřeb.⁵⁷

Pro udržení přirozeného vzhledu místa je zakázáno nosit do lesa předměty, které nejsou z biologicky odbouratelného materiálu (umělé květiny, umělé věnce, fotografie apod.). Naopak je vítané ukládání živých či sušených květin. Dále k uctění památky zesnulých se pokládají svíčky na vodní hladinu.⁵⁸

3.4 Rozptylové loučky

Rozptylová loučka je pietní místo určené k rozptýlení popela zemřelého člověka, která bývá součástí hřbitova. Za rozptylovou loučku můžeme považovat téměř jakoukoliv travnatou plochu, kterou si pozůstalí zvolí k poslednímu rozloučení a k obřadu rozptýlení popela.⁵⁹

Rozptyl popela může proběhnout za účasti pozůstalých nebo bez. Popel je přesypán do jiného obalu, aby bylo možné jej lépe rozptýlit. Samotný rozptyl provádí buď obřadník, ten má i smuteční projev, kde vzpomene na zesnulého nebo pouze osoba, která provádí rozptyl. Vždy je důležité rozptyl provést s pietou. Nejlépe když je popel nabírán rukou v bílé rukavici a pomalu rozsypán do trávníku.⁶⁰

⁵⁶ Srov. LES VZPOMÍNEK [on-line]. [cit. 2017-12-3]. Dostupné na [www: http://lesvzpominek.cz/](http://lesvzpominek.cz/)

⁵⁷ Srov. LES VZPOMÍNEK [on-line]. [cit. 2017-12-3]. Dostupné na [www: http://lesvzpominek.cz/](http://lesvzpominek.cz/)

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Srov. STEJSKAL, D. a J. ŠEJVL. *Pohřbívání a hřbitovy*, s. 103.

⁶⁰ Tamtéž.

3.6 Typy pohřebních obřadů v současnosti

V této kapitole se zaměřuji na církevní pohřební obřad a sekulární pohřební obřad a jeho průběh v současné době a následně navazuji na pohřbíváním bez obřadu, kde se upouští od proslovu nebo se dokonce nekoná žádný pohřební obřad.

3.6.1 Katolické církevní pohřební obřady

Mezi základní varianty církevního pohřebního obřadu patří inhumace a kremace, kterou povolil Druhý vatikánský koncil jako možný způsob církevního pohřbu.⁶¹

Pokud umírá křesťan je zvykem, který má své kořeny v novozákonním Listě apoštola Jakuba udělit svátost pomazání nemocných. Která se dříve nazývala svátost pomazání umírajících a udělovala se jen v bezprostředním nebezpečí smrti. Uděluje ji vždy kněz a pokud je to možné slouží u lůžka nemocného mši nebo mu podá eucharistii. Pokud si nemocný, umírající přeje je možné požádat a svátost smíření a vyzpovídat se z hříchů a obdržet rozhřešení. Pokud již nemocný, umírající člověk zemřel, kněz se za něho pomodlí ale svátosti již udělit nemůže.⁶²

Součástí církevního pohřebního obřadu jsou modlitby za zemřelého a zádušní mše. Pohřeb může probíhat trojím způsobem, vždy podle míst, na kterých se pohřební obřad koná. U prvního způsobu, který je nejdelší probíhá obřad v domě zesnulého, v kostele, na hřbitově. První způsob je považován za tradiční a dnes se s ním setkáme spíše na venkově nebo v tradičnějších regionech. Tento pohřeb je časově, organizačně nejvíce náročný a dlouhý. Proto se často vypouští část konaná v domě zesnulého.⁶³

Při pohřbu žehem se koná pouze jeden pohřební obřad buď v síni krematoria nebo v kostele za přítomnosti těla zesnulého. Průběh je totožný jako při ukládání těla do země. Bývá pouze kratší a nezahrnuje mši svatou. Mše svatá se mnohdy ani nekoná pro nezáměr pozůstalých, kteří nejsou aktivní věřící.⁶⁴

Po skončení pohřebního obřadu ať se jedná o inhumaci nebo kremaci pokaždé následuje prostor pro vyjádření soustrasti nejbližším příbuzným. Část pozůstalých případně pokračuje na smuteční hostinu.⁶⁵

Pohřební kázání nemá být chvalozpěvem na zesnulého jako při pohanském obřadu, ale má posílit naději na život věčný.⁶⁶

⁶¹ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 138-145.

⁶² Srov. ONDRAČKA, L.; KROPÁČEK, L.; HALÍK, T. a kol. *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*, s. 76-77.

⁶³ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s.138-141.

⁶⁴ Tamtéž, s. 144.

⁶⁵ Tamtéž.

3.6.2 Sekulární pohřební obřad v současnosti

Jak jsem již zmínila v kapitole 2.4. Proměny sekulárních pohřebních obřadů ve 20. století sekulární pohřební obřad souvisí se zavedením kremace ve 20. století, je náhradou církevního obřadu.

Poslední rozloučení se zesnulým před kremací probíhá ve smuteční síni. Nejbližší pozůstalý vstupují do smuteční síně většinou jiným vchodem a mají možnost naposled pohlédnout na zesnulého u otevřené rakve, pokud si to přejí. V obřadní síni nejbliže rakvi sedí nejbližší rodina. Kolem rakve jsou položeny květiny a věnce. Proslov a jeho délka zaleží na zvyku řečníka a přání rodiny. V proslovu většinou pokaždé zaznějí úvahy o životě a smrti a dále se připomíná život zesnulého (datum narození, zaměstnání, životní úspěchy, děti, zájmy). Může zde zaznít i poděkování zúčastněným za účast na posledním rozloučení se zesnulým. Po proslovu zazní píseň, zpravidla oblíbená skladba zesnulého. Přítomní povstanou a rakev zajíždí do zákulisí nebo se zatahuje opona. Tímto se symbolicky a fyzicky zesnulý vzdaluje pozůstalým. Závěr pohřebního obřadu tvoří vyjádření upřímné soustrasti a podání ruky tzv. kondolence. Pozůstalý někdy upouští od projevů kondolence. Tělo je po obřadu spáleno v krematoriu a do několika dnů je urna s popelem předána pozůstalým.⁶⁷

Dříve byly sekulární pohřební obřady běžně přístupné veřejnosti. V poslední době se stále častěji můžeme setkat s tím, že poslední rozloučení se zesnulým probíhá jen v úzkém kruhu rodiny, tím je vyloučena širší veřejnost. Může to být tím, že společnost je více individualistická a ztrácí pochopení pro kolektivní rozměr obřadu. Lidé proto nechtějí k tak soukromé záležitosti jako je pohřební obřad přizvat každého. Tyto soukromé obřady proto můžeme vnímat jako vyčlenění smrti na okraj našeho zájmu. Pozůstalý možná nemají potřebu prostřednictvím pohřbu budovat identitu zesnulého. Tím bych chtěla říci, že se stále více setkáváme i s upuštěním od smutečního obřadu.⁶⁸

3.6.3 Pohřbívání bez obřadu

Pohřbívání bez obřadu se v posledních desetiletích velmi rozšířilo, jedná se pohřbení mrtvého těla bez jakýchkoliv doprovodných obřadů.⁶⁹

⁶⁶ Srov. ONDRAČKA, L.; KROPÁČEK, L.; HALÍK, T. a kol. *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*, s. 78.

⁶⁷ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 166-172.

⁶⁸ Tamtéž, s. 168-170.

⁶⁹ Srov. ŠPATENKOVÁ, N. et al. *O posledních věcech člověka: Vybrané kapitoly z thanologie*, s. 221.

Pohřbením bez obřadu se pozůstalý vyhnou emocím, které jsou většinou hodně silné. Dále je nutné vzít v potaz, že pohřeb je nákladnou záležitostí jak po stránce organizační, tak finanční. Může se stát, že zesnulý člověk žil poměrně opuštěný, neměl rodinu, přátele, kteří by mu mohli vypravit pohřeb. Tohle všechno může mít vliv na zvolení pohřbu bez obřadu.⁷⁰

Absence konání pohřebních obřadů může vycházet i ze změn ve společnosti, je možné, že část pozůstalých nevnímá pohřební obřad jako poslední projev úcty k zesnulému člověku. Tudíž nevidí důvod v jeho uspořádání.⁷¹

⁷⁰ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*, s. 184-186.

⁷¹ Srov. NEŠPOROVÁ, O. *Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století. Soudobé dějiny*, 2007, roč. 14, č.2-3, s. 378.

4. Dotazníkové šetření

Součástí mé bakalářské práce je i dotazníkové šetření, kterým jsem zjišťovala, jakou hodnotu lidé přikládají památce zesnulých. Data jsem sbírala prostřednictvím dotazníku. Následně jsem odpovědi vyhodnotila, porovнала a vyvodila závěry k této problematice.

4.1 Cíl sociálního šetření, technika a metoda sběru dat, vzorek respondentů

Cílem sociálního šetření bude zjistit, za pomoci kvantitativního dotazování, jakou hodnotu dnes lidé přikládají rituálům spojeným s pohřbíváním a smrtí. Jakou důležitost vidí v návštěvách hřbitova a údržbě hrobu.

Pro sběr dat k mé bakalářské práci jsem zvolila **techniku sběru dat dotazníkem** (úplné znění dotazníku viz příloha č. 1). V dotazníku jsou zahrnuty otázky uzavřené, otevřené i polootevřené.

Techniku sběru dat dotazníkem jsem zvolila proto, že je jedním z nejběžnějších nástrojů sběru dat. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů.

Jak uvádí Zich, podstatou dotazníkové techniky je to, že potřebné informace získáváme prostřednictvím písemného dotazu. Technika dotazníku je dobrý operativní prostředek sběru informací, není náročná ani po stránce organizační. Dotazníková technika umožňuje získávání velkého množství informací, které jsou však někdy dosti popisné a hrubé. Nemáme k dispozici přímo postřehy tazatelů a reakce na jednotlivé otázky.⁷² K tomuto popisu se přiklání i Gavora, který dotazník vymezuje jako způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.⁷³

Výběr vzorku respondentů proběhl pomocí **metody sněhové koule**. Břendová a kol. uvádí, že tato metoda „*spočívá ve výběru jedince, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny.*“⁷⁴

4.2 Realizace výzkumu

Použila jsem metodu kvantitativního dotazování, jejíž technikou je dotazník. Dotazník vyplnilo celkem 40 osob (27 žen, 13 mužů).

⁷² Srov. ZICH, F. *Úvod do sociologického výzkumu*, s. 47.

⁷³ Srov. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 99.

⁷⁴ BŘENDOVIÁ, J. a kol. *Studijní příručka pro odborný diplomový seminář a metodický pokyn pro zpracování absolventské práce*. Prachatic: Vyšší odborná škola sociální, s. 9.

Respondenty jsem získala několika způsoby. Nejprve jsem oslovila své známé, přátele a ti mi dotazník vyplnili. Mnoho z nich ho také předalo svým známým či kolegům k vyplnění – technika sněhové koule. Ve většině případů jsem dotazník zasílala respondentům elektronickou formou přes email.

Dotazník byl zcela anonymní, osobní údaje jsem od respondentů nevyžadovala a veškeré vyplněné dotazníky jsou uchovány v mém osobním archivu. Sběr dat pomocí dotazníku trval 2-3 týdny a proběhl v měsíci lednu roku 2018.

4.3 Popis vzorku respondentů

V rámci svého výzkumu pro svoji bakalářskou práci jsem se dotazovala 40 respondentů.

Otázka č. 1 Jste:

- a) Muž b) Žena

Tabulka 1 Rozdělení respondentů podle pohlaví

Respondenti	Abs.	v %
Muži	13	33
Ženy	27	67
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Výzkumný vzorek respondentů byl tvořen 40 náhodně vybranými lidmi ze 67 % ženami a 33 % muži.

Otázka č. 2 Váš věk ...

Tabulka 2 Věk respondentů

Věk respondentů			
	Průměrný věk	Nejvyšší věk	Nejnižší věk
Muži	39	62	28
Ženy	34	48	25

Zdroj: vlastní výzkum

Průměrný věk mužů byl 39 let a průměrný věk u žen byl 34 let.

Chtěla bych zde zmínit, že v mém vzorku respondentů chybějí lidé vyššího věku, respektive senioři. Tímto chci podotknout, že to mohlo mít vliv na výsledky, které jsem ve svém výzkumu zjistila.

Otázka č. 3 Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání

Tabulka 3 Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Vzdělání	Počet respondentů	Počet respondentů
	Abs.	v %
Základní	-	-
Vyučen	6	15
Střední s maturitou	20	50
Vyšší odborné	5	12
Vysokoškolské	9	23
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Polovina respondentů (50 %), a tudíž nejvíce z dotázaných respondentů, mělo středoškolské vzdělání s maturitou. Druhou nejpočetnější skupinou oslovených, byly osoby s vysokoškolským vzděláním (23 %). Téměř shodné hodnoty byly zjištěny u osob s vyšším odborným vzděláním (12 %) a osob vyučených (15 %). Nikdo z dotázaných neměl jen základní vzdělání.

Otázka č. 4 Rodinný stav

Tabulka 4 Rodinný stav respondentů podle pohlaví

Rodinný stav	Muži		Ženy	
	Abs.	v %	Abs.	v %
Svobodný/á	5	38	10	37
Ženatý/vdaná	7	54	17	63
Rozvedený/á	1	8	-	-
Ovdovělý/á	-	-	-	-
Celkem	13	100	27	100

Zdroj: vlastní výzkum

Nejvíce dotázaných mužů (54 %) bylo ženatých. U žen bylo také nejvíce respondentek vdaných (63 %).

Otázka č. 5 Žijete:

Tabulka 5 Bydliště respondentů

Bydliště	Počet respondentů Abs.	Počet respondentů v %
Vesnice	7	17
Městys	4	10
Město	29	73
Velkoměsto	-	-
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Nejvíce respondentů (73 %) momentálně žije ve městě.

4.4 Prezentace výsledků výzkumu

Otázka č. 6 Jak často navštěvujete hřbitov?

- a) jednou za týden
- b) jednou za měsíc
- c) jednou za rok
- d) 2 – 6krát za rok
- e) 6 a vícekrát za rok
- f) Nenavštěvuji

Tabulka 6 Četnost návštěvy hřbitova

Jak často navštěvujete hřbitov		
	Abs.	V %
Jednou za týden	-	-
Jednou za měsíc	-	-
Jednou za rok	3	7
2 - 6krát za rok	29	73
6 a vícekrát za rok	5	13
Nenavštěvuji	3	7
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Většina dotázaných respondentů (73 %) uvedla, že nejčastěji navštěvuje hřbitov 2 – 6krát za rok. Jandovská uvádí, že i přes změny, které se v naší společnosti staly, stále můžeme vidět, že se některé zvyky a tradice zachovaly. Hroby jsou nejvíce ozdobené a uklizené v období Dušiček, kdy lidé pravidelně navštěvují svůj hrob někdy i velmi

vzdálený. Mezi další možnost návštěvy hrobu patří den narození, úmrtí, svátek, výročí svatby nebo jen tak, když chceme navštívit místo a vzpomenout si na člověka, kterého jsme měli rádi a chybí nám.⁷⁵

Otázka č. 7 Z jakého důvodu hřbitov nenavštěvujete?

V této otevřené otázce měli respondenti uvést důvod, proč hřbitov nenavštěvují. Z předchozí otázky č.6 to byli 3 lidé. Jejich odpovědi byly: „*hřbitov nenavštěvuji, protože se na tom místě necítím dobře, nemám ho ráda*“, „*nenám proč tam chodit*“, „*hřbitov mám daleko*“.

Otázka č. 8 Z jakého důvodu hřbitov navštěvujete? (Můžete zvolit více odpovědí)

- a) vnímám to jako společenskou a morální povinnost
- b) uctívám tak své zesulé
- c) pečuji o hrob (úklid, zalévání květin)
- d) chodím sem přemýšlet
- e) nenavštěvuji
- f) jiné

V této otázce mohli dotázaní zvolit i více odpovědí, pokud se jim zdáli přijatelné. Proto v 93 % byly jako důvody návštěvy hřbitova zvoleny tyto odpovědi: vnímám návštěvu hřbitova jako společenskou a morální povinnost, uctívám tak své zesulé, péče o hrob. Zbýlých 7 % tvoří lidé kteří na hřbitov vůbec nechodí (viz předchozí otázky č.6, č.7).

Otázka č. 9 Při jaké příležitosti navštěvujete hřbitov, vzpomínáte na své zesulé? (Můžete zvolit více odpovědí)

- a) v den úmrtí
- b) narozeniny, svátek zesulého
- c) na Dušičky
- d) na Vánoce a jiné svátky
- e) jiné.....

V této otázce mohli dotázaní opět zvolit více odpovědí. Jak jsem předpokládala, většina dotázaných navštěvuje hřbitov v období Dušiček (87 %). Dalšími nejčastějšími odpověďmi byla návštěva v den úmrtí a na Vánoce (66 %).

⁷⁵ Srov. JANDOVSÁ, M. *Upravujeme hroby*, s. 17-18.

Otázka č. 10 Znáte nebo upřednostňujete jiný způsob připomínky svých zesnulých?

V této otevřené otázce měli respondenti možnost uvést nějaký jiný způsob, jak si připomínají své zesulé. Tato otázka většinou byla nevyplněná, ale 9 lidí ji vyplnilo a uvedli tyto odpovědi: „zapaluji si svíčku u fotografie“, „na to abych si vzpomněl nepotřebuju svátek, na svoje zesulé vzpomínám často doma když jsem sám“, „vzpomínám si u fotografií“, „ráda navštěvuji místa kde jsem byla společně se zesulým“, „nechala jsem si věci na památku“.

Otázka č. 11 Pokud navštívíte hřbitov nosíte s sebou? (Můžete zvolit více odpovědí)

- a) Svíčku
- b) Květiny
- c) Věvec
- d) Drobně předměty (sošky, apod.)
- e) Jiné.....

Nejvíce respondentů uvedlo, že s sebou na hřbitov nosí svíčku (78 %), dále pak květiny (55 %) a (48 %) věvec.

Mimo dotazník jsem z rozhovoru s respondenty zjistila, že záleží na tom, jaká je příležitost a podle toho s sebou lidé berou, co je potřeba: „pokud jsou Dušičky nosíme vždycky věvec nebo košíček s květinami a svíčky“, „na podzim vždycky dávám chryzantému na hrob, bez ní to nejde“, „bez svíčky sem nikdy nejdeme, zapalujeme ji při každé návštěvě“.

Otázka č. 12 Pečujete o nějaký hrob svého blízkého zesulého?

- a) ano
- b) ne

Tabulka 7 Péče o hrob blízkého zesulého

Péče o hrob		
	Abs.	V %
Ano	37	93
Ne	3	7
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Většina dotázaných respondentů (93 %) pečuje o hrob svého blízkého zesulého. Zbýlých 7 % tvoří lidé, co na hřbitov vůbec nechodí.

Respondenti mi sdělili, že pokud pečují o hrob, jedná se o jeho úklid, umytí kamene, výsadbu květin (macešky, afrikány apod.) a odklizení staré výzdoby.

Mimo dotazník mi někteří respondenti sdělili, že oni sami přímo o hrob ještě nepečují, ale podílejí se na tom společně se svojí rodinou. Ale cítí to tak, že pečují. Např. o dušičkách donášejí svíčky.

Otázka č. 13 Víte o tom, že je možné si najmout firmu, aby o hrob pečovala za Vás?

- a) ano b) ne

Tabulka 8

	Abs.	V %
Ano	23	58
Ne	17	42
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Tato otázka byla na odpovědi poměrně vyrovnaná, mohu říci, že větší polovina (58 %) má povědomí o této službě. Zde buď respondenti měli povědomí o možnosti využití této služby, nebo ne.

Otázka č. 14 Využil/la byste tuto službu v případě potřeby?

- a) ano (např. pokud bych bydlel/la daleko a nemohl/la se o hrob starat...)
 b) ne a proč.....

Pouze 33 % respondentů by bylo ochotných najmout si firmu, aby o hrob pečovala za ně.

Respondenti, kteří odpověděli, že by službu nevyužili (67 %), uvedli jako argumenty tyto věci: „*nehodí se, aby o náš hrob pečoval někdo cizí*“, „*nelíbí se mi to*“, „*přijde mi to nedůvěryhodné*“, „*obávám se ceny, kterou by si za to řekli*“, „*vždycky se někdo najde kdo může o hrob pečovat*“, „*lidé by na mě koukali divně, že se neumím postarat ani o svoje rodiče*“.

Otázka č. 15 Zajímáte se o nové trendy v pohřbívání (ekologické pohřbívání, zelený pohřeb...)?

- a) Ano b) Ne

Tabulka 9 Zajímáte se o nové trendy v pohřbívání

Zajímáte se o nové trendy v pohřbívání		
	Abs.	V %
Ano	5	13
Ne	35	87
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Většina, tj. 87 % oslovených respondentů, se nezajímá o nové trendy v pohřbívání. Pouze 13 % (respektive 5 lidí) se o trendy v pohřbívání zajímá.

Otázka č. 16 Jaký typ pohřbu byste si zvolil/la Vy?

- a) doposud jsem o tom nepřemýšlel/la
b) pohřeb do země s obřadem
c) pohřeb do země bez obřadu
d) kremaci
e) ekologický pohřeb
f) je mi to jedno

Tabulka 10 Preferovaný typ pohřbu

Preferovaný typ pohřbu		
	Abs.	V %
Doposud jsem o tom nepřemýšlel/la	17	44
Pohřeb do země s obřadem	-	-
Pohřeb do země bez obřadu	6	15
Kremace	7	17
Ekologický pohřeb	3	7
Je mi to jedno	7	17
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Myslím si, že je zajímavé vyzdvihnout fakt, že 44 % respondentů uvedlo, že doposud o pohřbu nepřemýšlelo. Ale vzhledem k průměrnému věku oslovených respondentů, který byl u mužů 39 let a u žen 34 let, si dovolím tvrdit, že to není nic neobvyklého.

Otázka č. 17 Myslíte si, že jsou rituály v současné době důležité?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

Tabulka 11 Důležitost rituálů v současné době

Důležitost rituálů v současné době		
	Abs.	V %
Ano	10	25
Ne	9	22
Nevím	21	53
Celkem	40	100

Zdroj: vlastní výzkum

Polovina dotázaných (53 %) uvedla, že neví, jakou důležitost by přiložila rituálům v současné době. Dále pak 22 % respondentů si myslí, že rituály nejsou důležité.

SHRNUTÍ

Zde bych chtěla shrnout informace získané z dotazníkového šetření.

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jakou hodnotu dnes lidé přikládají rituálům spojeným s pohřbíváním a smrtí. Jakou důležitost vidí v návštěvách hřbitova a údržbě hrobu.

Prvních 5 otázek dotazníku bylo pouze informativních, týkaly se pohlaví, věku, nejvyššího dosaženého vzdělání, rodinného stavu a místa bydliště respondentů.

Otázkou č. 6 tedy začínaly stěžejní otázky mého výzkumu. Respondentů jsem se dotazovala, jak často navštěvují hřbitov, většina z nich uvedla, že na hřbitov docházejí 2krát až 6krát za rok. Sama za sebe mohu říci, že naše rodina navštěvuje hřbitov také v této frekvenci a pravidelně.

3 dotázaní uvedli, že hřbitov nenavštěvují vůbec, protože se na tomto místě necítí dobře, prostě hřbitov nemají rádi, vzbuzuje v nich úzkost a nepříjemné pocity. Dále uvedli, že se nemají, o čí hrob starat, tudíž není důvod hřbitov navštěvovat, případně mají hřbitov daleko od místa svého bydliště.

V následující otázce č.8, kde mě zajímaly důvody návštěvy hřbitova, téměř všichni dotázaní zvolili jako nejčastější odpovědi, že hřbitov navštěvují z důvodu péče o hrob, vnímají to jako společenskou a morální povinnost a tím tak uctívají své zesulé. I Navrátilová vnímá návštěvu hřbitova jako společenskou událost a příležitost k vzájemnému setkání lidí.⁷⁶

Jako nejčastější příležitost k návštěvě hřbitova jednoznačně respondenti uvedli, že v den Dušiček (87 %), dále pak v den úmrtí a na Vánoce (66 %). Na tomto zjištění není nic neobvyklého, v den Dušiček jsou hřbitovy a hroby vždy krásně ozdobené a jsou na nich rozsvícené svíce. Proto výběr odpovědí u této otázky nebyl ničím překvapivým.

U otázky č. 10 jsem chtěla vědět, zda lidé znají nebo dokonce upřednostňují nějaký jiný způsob připomínky svých zesulých blízkých. V této otevřené otázce jsem se překvapivě dočkala u 9 dotazníků odpovědí. Odpovědi jsem zpracovala, protože některé z nich měly stejný význam a vyšly tedy tyto odpovědi: „zapaluji si svíčku u fotografie“, „na to, abych si vzpomněl nepotřebuju svátek, na svoje zesulé vzpomínám často doma, když jsem sám“, „vzpomínám si u fotografií“, „ráda navštěvuji místa, kde jsem byla společně se zesulým“, „nechala jsem si věci na památku“.⁷⁷

⁷⁶ Srov. NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v lidové kultuře*, s. 326, s. 340.

⁷⁷ Srov. ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*, s. 404.

Vyhodnocení otázky č. 11 ukázalo že pokud lidé jdou navštívit hřbitov nosí s sebou vždy nějaký symbolický předmět. Nejčastěji se jedná o svíčku a květiny případně věnec. Mezi symbolické věci, které nalezneme na hřbitově nejčastěji patří svíčky, květiny.

Dále pak téměř většina dotázaných (93 %) v otázce č. 12 uvedla, že pečuje o hrob svého blízkého zesnulého

U otázek č. 13 a 14. jsem se zde ptala respondentů, zda mají povědomí o tom, že dnes existují různé firmy, které provádějí údržbu hrobů a je možné si tuto službu zaplatit. Odpovědi zde byly poměrně vyrovnané, ale více jak polovina má povědomí o této službě. Zajímavější však bylo zjištění, že pouze 33 % dotázaných by bylo ochotných tuto službu využít v případě potřeby. Argumenty proti, které respondenti uvedli, byly: „*nehodí se, aby o náš hrob pečoval někdo cizí*“, „*nelíbí se mi to*“, „*přijde mi to nedůvěryhodné*“, „*obávám se ceny, kterou by si za to řekli*“, „*vždycky se někdo najde kdo může o hrob pečovat*“, „*lidé by na mě koukali divně, že se neumím postarat ani o svoje rodiče*“.

Otázka č. 15 se týkala povědomí o nových trendech v pohřbívání, jako jsou ekologické pohřby, zelené pohřby apod. Zde jsem zjistila, že většina (87 %) dotázaných se o nové trendy v pohřbívání vůbec nezajímá. Mě samotnou možnosti v této oblasti velmi překvapily a zjistila jsem mnoho zajímavých věcí, o které se chci v budoucnu více zajímat.

Následující otázka č. 16 se týkala typu pohřbu, který by dotázaný preferoval. Zde si dovolím tvrdit, že vzhledem k věkové skupině mých respondentů není překvapením, že 44 % z nich o pohřbu ještě vůbec nepřemýšlelo. Dále pak oslovení zvolili nejčastější odpovědi kremaci (17 %) a pohřeb do země bez obřadu (15 %).

Závěrečná otázka se týkala rituálů a jejich důležitosti v současné době. Zde polovina dotázaných uvedla, že neví, jakou důležitost by jim přiložila. Ale 22 % respondentů považuje rituály za důležité i v dnešní době.

Jsem si vědoma toho, že můj výzkum má své limity, protože se mi nepodařilo do vzorku respondentů zahrnout všechny věkové kategorie, chybí mi zastoupení lidí vyššího věku, respektive seniorů. Ale jako náhled na toto téma si myslím, že má práce je dostačující.

ZÁVĚR

V této práci jsem použila kvantitativní výzkum a data jsem získala za pomoci dotazníků. Dotazníkové šetření mi poskytlo mnoho zajímavých odpovědí a zjištění.

Cílem mé práce bylo zjistit, jaký význam lidé připisují pohřebním obřadům, rituálům a zvykům spojeným s uctěním památky zesnulých. Téma této práce jsem si vybrala proto, že mi přišlo zajímavé. Můj názor je, že smrt patří k životu každého z nás. Během života se s ní běžně setkáváme. Neberu toto téma jako nějaké tabu.

Tato bakalářská práce poskytuje náhled na téma pohřbu, pohřebních rituálů a věnuje se také uctívání památky zesnulých a novým trendům v pohřbívání. Hřbitov je místem, kam lidé chodí uctívat památku svých zesnulých, pečují zde o své hroby, vzpomínají na své blízké zemřelé. Je to místo, kde bychom se měli chovat s úctou a respektem. Jak jsem zjistila, lidé vzpomínají na své zesnulé i jinými způsoby než jen návštěvou hřbitova, mnoho z nich si zapaluje svíčku doma u fotografie člověka, kterého ztratili. Nebo si dotyčného připomínají předměty, které po něm zůstaly či navštěvují místa, kam chodili společně. I když samotné rituály dnes nejsou tak důležité a mnoho lidí jim nepřikládá žádný význam, mají v naší společnosti stále své místo. Není překvapením, že lidé nejčastěji navštěvují hřbitov za účelem péče, úpravy svého hrobu. Mnoho z nich návštěvu hřbitova vnímá i jako morální povinnost a neumí si představit, že by v např. v den Dušiček nerozsvítili na svém hrobě svíčku. Cítí tlak veřejnosti a mají obavy z pomluv, které by lidé mohli vést při pohledu na jejich hrob, který by byl například neuklizený nebo zarostlý.

Průběh samotného pohřbu a rituálů s ním spojených se v průběhu dějin změnil. Rituály spojené s pohřbíváním dříve vykonával duchovní, který uděloval umírajícímu svátost posledního pomazání či rozhřešení. Dnes se s tímto setkáváme minimálně, veškeré úkony a rituály spojené s pohřbem převzala do své péče pohřební služba. Ani rodina už není tolik zapojena, protože na ní většinou je jen připravení šatů zesnulému a zařízení pohřbu. Možná je to tím, že se ve 20. století do popředí dostala kremace a ustoupilo se od pohřbívání do země. Lidé dnes často volí kremaci a stále více se můžeme setkat i s pohřbem bez obřadu.

Ve své práci jsem se zabývala i novými trendy v pohřbívání, které pro mě byly velmi zajímavé a zaujaly mě. Stále častěji se můžeme setkat se zakončením pohřebního obřadu v podobě roztroušení popela zesnulého na rozptylových hájích a loučkách. Jsem

rada, že i v České republice můžeme najít přírodní hřbitov, kde se nachází Les vzpomínek, který je veřejnosti běžně přístupný a bere se zde ohled na přírodu. Tento trend sem postupně přichází z Velké Británie, kde jsou zelené pohřby neboli pohřby s ohledem na přírodu běžné.

Svoji bakalářskou práci pokládám za náhled do této problematiky a tématu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje

- ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-044-6.
- BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.
- BŘENDOVÁ, J. a kol. *Studijní příručka pro odborný diplomový seminář a metodický pokyn pro zpracování absolventské práce*. Prachatice: Vyšší odborná škola sociální. Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-680-6.
- DAVIES, D.J. *Stručné dějiny smrti*. Přeložil Mai Fathi HAVRDOVÁ. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma [Volvox Globator]. ISBN 978-80-7207-628-4.
- ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-465-6.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JŮVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- JANDOVSKÁ, M., *Upravujeme hroby*. Praha: Brázda, 2002. ISBN 80-209-0308-9
- KARLOVÁ, J. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-076-5.
- KAUFMANN-HUBER, G. *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál, 1998. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-203-3.
- KELLER, J. *Nejistota a důvěra, aneb, k čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-002-5.
- KERRIGAN, M. *Historie smrti. Pohřební zvyky a smuteční obřady od starověku do současnosti*. Praha: DEUS, 2008. ISBN: 978-80-87087-55-8.
- KOVÁŘ, Jan, Martina PEŘINKOVÁ a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Hřbitov jako veřejný prostor*. Praha: Gasset ve spolupráci s VŠB-TU Ostrava, 2014. ISBN 978-80-87079-44-7.
- KUNZE, Petra a Catharina SALAMANDER. *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3405-4.
- LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 341 s. ISBN 80-7106-525-0.
- LUTOVSKÝ, M. *Hroby předků*. Praha: Academia, 1996. ISBN: 80-200-0567-6.

- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 1999. ISBN: 80-85850-53-2.
- NAHODIL, Otakar a Antonín ROBEK. *České lidové pověry*. I. vydání. Praha: Orbis, 1959. Věda a život.
- NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-397-3.
- NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*. Brno: CDK, 2003. ISBN: 978-80-7325-320-2.
- NEŠPOROVÁ, O. *Obřady loučení se zesnulými: Sekulární, náboženské nebo raději žádné pohřby?*. Sociální studia, 2011, roč. 8, č. 2.
- NEŠPOROVÁ, O. *Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století*. Nešporová, Olga. Soudobé dějiny 14, č. 2-3, 2007.
- NEŠPOROVÁ, O. *Století proměn v pohřbívání: od církevního uložení do země ke zpopelnění bez obřadu*. Český lid, 2013, č.2.
- ONDRAČKA, Lubomír. *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*. V Praze: Cesta domů, 2010. ISBN 978-80-904516-3-6.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-078-0.
- STEJSKAL, David a Jaroslav ŠEJVL. *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-680-6.
- VAN GENNEP, A. *Přechodové rituály*. Praha: NLN, 1997. ISBN: 80-7106-178-6.
- VAVŘINOVÁ, V. *Abeceda Dušiček a Halloweenu*. Praha: Krásná paní, 2011. Modrá hlava. ISBN 978-80-86713-79-3.
- VLČKOVÁ, M. *Žehnání matky: význam obřadu v Čechách a na Moravě v 16. -21. století*. Praha: Akropolis, 2015. ISBN 978-80-7470-110-8.
- ZICH, F. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Eupress, 2009. ISBN 9788086754192.

Internetové zdroje

LES VZPOMÍNEK[on-line]. [cit. 2017-12-3]. Dostupné na [www:
http://lesvzpominek.cz/](http://lesvzpominek.cz/)

Portál veřejné správy [on-line]. [cit. 2017-12-3]. Dostupné na [www:
http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=51516&fulltext=&nr=256~2F2001&part=&name=&rpp=15](http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=51516&fulltext=&nr=256~2F2001&part=&name=&rpp=15)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník

Příloha 1: Dotazník

DOTAZNÍK - VÝZNAM POHŘBU A SLAVENÍ PAMÁTKY ZESNULÝCH V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Dobrý den,

jsm studentkou Teologické fakulty JU a nyní pracuji na své bakalářské práci, jejíž součástí je i tento dotazník. Chtěla bych Vás touto cestou požádat o vyplnění krátkého, zcela anonymního dotazníku, který bude sloužit jen jako výzkumný materiál k mé práci.

*Velmi děkuji za Váš čas a ochotu
Šárka Hromádková, DiS.*

1) Jste?

- a) žena b) muž

2) Váš věk:

3) Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Základní
b) Vyučen
c) Střední s maturitou
d) Vyšší odborné
e) Vysokoškolské

4) Rodinný stav:

- a) Svobodný/á
b) Ženatý/vdaná
c) Rozvedený/á
d) Ovdovělý/á

5) Žijete

- a) vesnice
b) městys
c) město
d) velkoměsto

6) Jak často navštěvujete hřbitov?

- g) jednou za týden
h) jednou za měsíc
i) jednou za rok
j) 2 – 6krát za rok
k) 6 a vícekrát za rok

7) Z jakého důvodu hřbitov nenavštěvujete?

8) Z jakého důvodu hřbitov navštěvujete? (Můžete zvolit více odpovědí)

- a) vnímám to jako společenskou a morální povinnost
- b) uctívám tak své zesnulé
- c) pečuji o hrob (úklid, zalévání květin)
- d) chodím sem přemýšlet
- e) nenavštěvuji
- f) jiné

9) Při jaké příležitosti navštěvujete hřbitov, vzpomínáte na své zesnulé? (Můžete zvolit více odpovědí)

- a) v den úmrtí
- b) narozeniny, svátek zesnulého
- c) na dušičky
- d) na Vánoce a jiné svátky
- e) jiné.....

10) Znáte nebo upřednostňujete jiný způsob připomínky svých zesnulých?

.....

11) Pokud navštívíte hřbitov nosíte s sebou? (Můžete zvolit více odpovědí)

- a) Svíčku
- b) Květiny
- c) Věnc
- d) Drobně předměty (sošky, apod.)
- e) Jiné.....

12) Pečujete o nějaký hrob svého blízkého zesnulého?

- a) ano
- b) ne

13) Víte o tom, že je možné si najmout firmu, aby o hrob pečovala za Vás?

- a) ano
- b) ne

14) Využil/la byste tuto službu v případě potřeby?

- a) ano (např. pokud bych bydlel/la daleko a nemohl/la se o hrob starat...)
- b) ne a proč.....

15) Zajímáte se o nové trendy v pohřbívání (ekologické pohřbívání, zelený pohřeb...)?

- b) ano b) ne

16) Jaký typ pohřbu byste si zvolil/la Vy:

a) doposud jsem o tom nepřemýšlel/la

b) pohřeb do země s obřadem

c) pohřeb do země bez obřadu

d) kremaci

e) ekologický pohřeb

f) je mi to jedno

17) Myslíte si, že jsou rituály v současné době důležité?

d) Ano

e) Ne

f) Nevím

ABSTRAKT

HROMÁDKOVÁ Š., DiS., *Význam pohřbu a slavení památky zesnulých v současné společnosti*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce ThLic. Michaela Vlčková, Th.D.

Klíčová slova: rituál, pohřeb, památka zesnulých

Cílem práce bylo zjistit, jaký význam lidé připisují pohřebním obřadům, rituálům a zvykům spojeným s uctěním památky zesnulých. Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V první úvodní kapitole popisují rituály, rituály přechodové a pohřební, dále pak památku zesnulých. Druhá kapitola je zaměřena na proměny pohřbívání v průběhu dějin, zmiňují průběh pohřbu v české lidové kultuře a proměny sekulárních pohřebních obřadů ve 20. století. Ve třetí kapitole uvádím nové možnosti v pohřbívání, jako jsou např. zelené pohřby, lesy vzpomínek, rozptylové loučky. Popisují zde i typy pohřebních obřadů v současnosti a pomníčky u silnic, které vznikají v průběhu 20. století. Závěr práce tvoří dotazníkové šetření, které ji doplňuje.

ABSTRACT

The Meaning of Funerals and Celebrating the Memory of Deceased in Today's Society

Key Words: ritual, funeral, memory of deceased

The aim of the thesis was to find out what meanings people assign to funeral rituals and customs related to the memory of deceased. The thesis is divided into four main chapters. In the first chapter I describe transitional and funeral rituals, and further the memory of deceased. The second chapter is focused on the changes of burying during history, I mention the burying process in the Czech folklore culture, and the changes of secular funeral rituals in the 20th century. In the third chapter I introduce new trends in burying, such as green funerals, memory forests, dispersion meadows. I also describe the types of funeral rituals nowadays, and road memorials that have had their origins in the 20th century. The conclusion of the thesis consists of a complementing research survey.